

Handleiding

Observatietool Prestatiegedrag TeamNL

In deze handleiding lees je kort achtergrondinformatie over de totstandkoming en het doel van deze observatietool. Verder vind je een praktische handleiding over de toepassing en het gebruik van de leerlijn.

Inhoud handleiding

1. Achtergrondinformatie en totstandkoming observatietool
2. Praktische gebruikshandleiding

powered by

1. Achtergrondinformatie en totstandkoming observatietool

Gedurende hun topsport carrière worden sporters met allerlei uitdagende situaties geconfronteerd. Sommige van deze uitdagingen verschillen per fase van ontwikkeling, andere uitdagingen komen gedurende de gehele topsport carrière voor. Dit betreft niet alleen uitdagingen in de training of tijdens wedstrijden, maar ook in hun dagelijkse leven zoals het combineren van drukke trainingsschema's met school/werk en het ondernemen van sociale activiteiten.

Om effectief om te gaan met deze uitdagingen en zich verder te ontwikkelen, dienen sporters te beschikken over de 14 competenties van prestatiegedrag. Ontwikkeling van deze competenties is positief geassocieerd met zowel het proces als de uitkomst van talentontwikkeling¹. Het gaat hierbij dus niet om het wegnemen van de uitdagingen, maar het aanleren en stimuleren van competenties ter voorbereiding om effectief met deze uitdagingen om te gaan. Daarnaast moeten deze competenties, samen met de steun, sturing en inspiratie van begeleiders, ervoor zorgen dat sporters een betrokken, ondernemende en nieuwsgierige houding hebben en zelfstandig keuzes kunnen maken.

De 14 competenties zijn beschreven in de Leerlijn Prestatiegedrag. Het beheersen van de competenties prestatiegedrag is opgebouwd in drie niveaus (niveau 1, 2 en 3). De niveaus bouwen op in mate van zelfstandigheid, verantwoordelijkheid, autonomie, initiatief en zelfsturing. Bijbehorend gedrag wordt frequenter vertoond in steeds complexere en moeilijker situaties. In de Leerlijn Prestatiegedrag zijn per niveau van beheersing leerdoelen beschreven. De leerdoelen zijn gericht op het ontwikkelen van een specifieke competentie naar een hoger niveau van beheersing en uiteindelijk toewerken naar het vereiste eindniveau (niveau 3) van iedere competentie.

In algemene zin kunnen de niveaus van beheersing worden geplaatst in de verschillende opleidingsfases; 8 tot 4 jaar voor het podium is niveau 1, 4 tot 0 jaar voor het podium is niveau 2 en van podium sporters wordt niveau 3 verwacht. Aan de hand van de uitdagingen per ontwikkelingsfase, de cognitieve ontwikkeling van kinderen en adolescenten, en de samenhang van de competenties prestatiegedrag kan ervoor worden gekozen om een sport-specifieke leerlijn vast te stellen. Hierdoor wordt het beter mogelijk om per leeftijdsfase vast te stellen welke competenties nodig zijn.

Gebruiksdoel

Deze tool is ontwikkeld om in kaart te brengen wat het niveau van prestatiegedrag van jouw sporters is. Van sommige competenties heb je daar mogelijk al een goed beeld van. In dat geval kan de tool je helpen om te benoemen welk concreet je gedrag je wel/niet waarneemt en in welke mate. De uitkomsten van je gedragsobservatie kun je gebruiken om concrete leerdoelen te formuleren over het te veranderen gedrag.

Voor competenties waarbij je (nog) geen nauwkeurige inschatting hebt van het niveau van je sporter, kun je de tool gebruiken als (nul)meting om het startniveau van je sporters vast te stellen. De tool helpt je om situaties te bedenken en creëren, waarin je het gedrag van specifieke competenties kunt waarnemen. Aan de hand van de uitkomsten van je observaties, kunnen dan eveneens leerdoelen worden geformuleerd om het prestatiegedrag te verbeteren. In beide gevallen kunnen de leerdoelen zoals beschreven in de leerlijn je hierbij helpen.

Door het periodiek gebruik van de observatietool, kan de ontwikkeling van sporters op de verschillende competenties worden gemonitord.

¹ Collins & MacNamara, 2012

2. Praktische handleiding

Algemene beschrijving

De observatietool bestaat uit de 14 onafhankelijke onderdelen, gelijk aan de 14 competenties van prestatiegedrag. Van iedere competentie wordt een korte definitie gegeven, zoals gehanteerd in de Leerlijn Prestatiegedrag. Daaronder worden een aantal voorbeeldsituaties weergegeven waarin je die competentie kunt waarnemen. Aan de hand van de gedragsindicatoren bepaal je of het gedrag wel of niet aanwezig is. De score hierop bepaalt de vaststelling van het niveau van beheersing van de sporters.

Het is niet noodzakelijk om de observatietool direct in een keer in te vullen. Het is ook mogelijk om losse onderdelen (competenties) in kaart te brengen. Aandachtspunt is wel dat wanneer aan het eind van het seizoen de ontwikkeling van de sporter wordt bepaald, er rekening mee dient te worden gehouden dat de periode tussen de meting en de eindmeting verschilt.

Definities

Van iedere competentie wordt eerst een definitie weergegeven, zoals deze in de Leerlijn Prestatiegedrag wordt gehanteerd, zodat helder is wat onder de competentie wordt verstaan.

Situaties waarin gedrag is waar te nemen

Of een sporter een bepaalde competentie beheerst zie je wanneer de sporter zich in een situatie bevindt, waarin (a) de sporter het gedrag behorend bij de competentie kan vertonen en (b) je dat gedrag maximaal kan observeren. Dit kunnen situaties zijn die je dagelijks meemaakt. Sommige gedragingen zie je niet in de dagelijkse praktijk. Je kan de sporters dan actief in zo'n situatie brengen om dit gedrag waar te nemen. Bij iedere competentie staan een aantal voorbeelden genoemd van situaties waarin dit gedrag is waar te nemen.

Testcondities

Alledaags gebruik

Een aantal competenties kun je vrij gemakkelijk inzichtelijk krijgen tijdens je dagelijkse werkzaamheden met sporters. Voor die competenties kun je een training kiezen om een aantal competenties te scoren aan de hand van de gedragsindicatoren.

Gepland gebruik

Bij gedrag dat je niet dagelijks waarneemt, kun je ervoor kiezen om een situatie te creëren om het gedrag van je sporter waar te nemen. Je bepaalt dan eerst welke competentie je wil meten en welk niveau van gedrag je wil zien aan de hand van de gedragsindicatoren. Vervolgens creëer je een situatie waarin dit gedrag is waar te nemen. De voorbeeldsituaties kunnen je helpen om inspiratie op te doen om een bepaalde situatie te creëren. Aan de hand van het jaarprogramma kun je mogelijk op voorhand al momenten aanwijzen die je kunt gebruiken om bepaalde competenties te meten.

Bijvoorbeeld: *Je weet dat er volgende maand een trainingsstage in het buitenland op het programma staat en kiest bewust voor een andere trainingsomgeving dan je 'thuis' gewend bent, zodat je het aanpassingsvermogen van je sporters in kaart kan brengen.*

Ongepland gebruik

Er kunnen zich natuurlijk ook onverwachte, niet alledaagse, situaties voordoen, die je kunt benutten om een bepaalde competentie inzichtelijk te maken. Het is in dit soort gevallen belangrijk om een trigger in de omgeving te herkennen en vast te stellen op welke competentie een beroep wordt gedaan.

Bijvoorbeeld: tijdens een trainingsstage blijkt de locatie dubbel geboekt te zijn, waardoor op halve velden getraind moet worden in een drukke volle zaal. Dit vraagt o.a. aanpassingsvermogen van de sporters en biedt een kans om het gedrag op deze competentie inzichtelijk te maken.

Gedragsindicatoren

Gedragsindicatoren geven weer welk concreet waarneembaar gedrag laat zien of iemand een competentie beheerst. Gedragsindicatoren maken de competenties nog concreter, ze laten zien wat je in de praktijk moet kunnen om te bewijzen dat je een competentie bezit. Daardoor wordt het makkelijker om te beoordelen of een sporter de competenties inderdaad beheerst.

De gedragsindicatoren zijn (in lijn met de leerlijn) opgedeeld per niveau van beheersing:

- Niveau 1 van beheersing (veelal van 8-4 jaar voor het podium)
- Niveau 2 van beheersing (veelal 4-0 jaar voor het podium)
- Niveau 3 van beheersing (podiumsporters)

De gedragsindicatoren zijn nooit alomvattend, maar een meetbare component van een competentie. Als alle gedragsindicatoren aanwezig zijn geeft dat aan dat een competentie hoogstwaarschijnlijk in sterke mate wordt beheerst.

Gedragsobservatie

Van iedere gedragsindicator geef je aan in welke mate je dit gedrag waarneemt. De mate waarin je dit gedrag waarneemt loopt van: helemaal niet aanwezig tot heel sterk aanwezig. De overige blokjes kun je lezen als; het gedrag is...

- Helemaal niet aanwezig
- Af en toe aanwezig
- Regelmatig aanwezig
- Vaak aanwezig
- Sterk aanwezig

Bij de beoordeling of het gedrag aanwezig is dien je rekening te houden met:

- De frequentie van gedrag in een specifieke situatie mee te nemen (bijv. hoe vaak laat de sporter dat gedrag zien? Was het incidenteel dat hij het gedrag liet zien of laat de sporter het gedrag structureel zien?)
- Of het gedrag in meerdere contexten wordt vertoond (bijv. laat de sporter het gedrag zowel in de training als de wedstrijden en het dagelijks leven zien?)
- De mate van zelfstandigheid waarin de sporter het gedrag laat zien (bijv. kan de sporter het gedrag zonder hulp van anderen (bijv. coach, staf, ouders, teamgenoten) laten zien?)

Helemaal niet aanwezig geeft dus aan dat je het gedrag niet waarneemt, in geen enkele situatie. Sterk aanwezig betekent dat je het gedrag (bijna) altijd waarneemt en het gedrag in verschillende situaties aanwezig is. Sterk aanwezig geeft aan dat de sporter het gedrag eigen is. Wanneer een sporter gedrag vaak laat zien in de training, maar niet tijdens wedstrijden, kies je dus niet voor sterk aanwezig. Dan kies je het derde of vierde blokje.

Aanvullende informatie voor je beoordeling

Soms kan het lastig zijn om bepaald gedrag te plaatsen. In dat geval kan het behulpzaam zijn om extra informatie te verzamelen bij het invullen van deze tool. Bijvoorbeeld door in gesprek te gaan met de sporter zelf, zijn ouders of anderen in de directe omgeving van de sporter. Nemen zij dit gedrag ook waar? Het kan je helpen om bepaald gedrag onder specifieke gedragsindicatoren te plaatsen.

Eigen beoordeling

Lees alle gedragsindicatoren goed door. Als jouw oordeel is dat het merendeel van de gedragsindicatoren niet aanwezig is, zal de sporter de competentie hoogstwaarschijnlijk nog niet beheersen. Dat kun je afleiden uit het gedrag. Uiteraard is dit oordeel afhankelijk van jouw interpretatie. Vertrouw op jouw oordeel en jouw interpretatie.

Twijfel je aan die interpretatie? Check dan bij de sporter of anderen in de omgeving van de sporter of zij dat gedrag ook zo waarnemen. Om tot een zo objectief mogelijke beoordeling van het gedrag te komen kun je de tool ook door anderen in de omgeving van de sporter laten invullen.

Meerdere observaties samenbrengen

Om nog beter inzicht te krijgen in het prestatiegedrag van je sporters is het aan te raden om meerdere observaties over één sporter samen te brengen. Uitgangspunt bij gedragsobservaties is dat observaties van 4 personen een zo objectief mogelijk beeld geven. Anderen in de omgeving van de sporter zien de sporter mogelijk ook in andere situaties, waardoor zij ander gedrag waarnemen. Dit helpt je om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van het prestatiegedrag van je sporter. Daarom is het aan te raden om ook anderen de lijst in te vullen en de observaties samen te brengen. Om dit te doen kun je bijvoorbeeld de sporter zijn eigen gedrag laten beoordelen en jullie scores vergelijken. Je kunt ook denken aan anderen in de omgeving van de sporter, zoals andere stafleden (bijv. assistent-coach, fysio, sportarts etc.), maar ook ouders, partner, docent op school, topsport leefstijlcoach of de Expert Prestatiegedrag. In een team kun je sporters ook elkaars gedrag laten observeren en beoordelen.

Scoring & interpretatie

Niveau 1 legt de basis voor het gedrag behorend bij niveau 2. Niveau 1 en 2 vormen de basis voor het vertonen van het gedrag behorend bij niveau 3.

Van ieder niveau van beheersing worden een X aantal gedragsindicatoren genoemd. Om te kunnen vaststellen dat een sporter het niveau beheerst, dienen:

- **Ten minste 2 van de 3 gedragsindicatoren sterk aanwezig te zijn.**
- In geval van meerdere gedragsindicatoren per niveau van beheersing geldt: 3 van de 4, 4 van de 5 of 5 van de 6 etc. indicatoren dienen sterk aanwezig te zijn.

Wanneer je ziet dat de gedragsindicatoren niveau 1 aanwezig zijn, kun je beoordelen of de gedragsindicatoren van niveau 2 aanwezig zijn. En wanneer niveau 2 aanwezig is, kun je kijken naar niveau 3. Het streven is dat alle gedragsindicatoren van een bepaald niveau sterk aanwezig zijn, voordat je gaat bepalen of de gedragsindicatoren van het volgende niveau bij de sporter aanwezig zijn. Aangezien niveau 1 de basis legt voor niveau 2, en niveau 1 & 2 de basis vormen voor niveau 3, dienen eerst de onderliggende niveaus voldoende aanwezig te zijn. Anders is er simpelweg onvoldoende basis om een volgend niveau aan te leren.

Eindmeting is startpunt proces gedragsverandering

De score van de sporter op bepaalde competenties, is het startpunt voor het proces van gedragsverandering. Wanneer je vaststelt dat sporter niveau 1 van aanpassingsvermogen beheerst, maar niveau 2 nog niet, kun je samen leerdoelen opstellen om niveau 2 te bereiken. De leerdoelen in de Leerlijn Prestatiegedrag helpen je hierbij.

Aan de hand van het werkboek met trainingsvormen, kun je oefenvormen uitkiezen die je in de training kan inbouwen om de sporter te stimuleren dit gedrag te ontwikkelen. Voor de meeste competenties en leerdoelen geldt dat je ze zelf kan aanleren en stimuleren in de trainingen. Voor sommige leerdoelen is het nodig om experts in te schakelen; bijvoorbeeld als het gaat over specifieke kennis. Wanneer de sporter gedurende langere tijd geen vooruitgang boekt in het ontwikkelen van een bepaalde competentie, kun je ervoor kiezen om een intensiever proces van gedragsverandering in te zetten.

Voor vragen of advies hoe je dit proces van gedragsverandering dient aan te pakken, kun je contact opnemen met Kayan Bool, Prestatiemanager Talentontwikkeling TeamNL (kayan.bool@nocnsf.nl), of Paul Wylleman, Prestatiemanager Prestatiegedrag TeamNL (paul.wylleman@nocnsf.nl).